

**Afganistan – o lecție învățată
sau un nou sindrom al eșecului american?
(Afghanistan – a lesson learned
or a new American failure syndrome?)**

Vasile ROMAN

Abstract

An analysis of the twenty years of Western presence in Afghanistan is a subject full of subjectivism. To say that it was a victory or a failure is a risky assumption. The risk must be taken only to identify a few lessons learned and to try to not repeat such behaviors. I was there twice, in 2005 and 2010, I analyzed the coalition actions, between 2008-2010 and I tried to understand what happened in the last 10. I can say that there were reactions with beneficial effects for the population but also were strategic mistakes that affected the Afghanistan as state. The context was different from stage to stage, the process was changed in relation with the personality of Western leaders and the results, over time, produced positive or negative changes in Afghanistan in relation to the cohesion of the actors' strategies. It was more of a confrontation between western civilization and Afghan culture than only an armed conflict, and the result shows that the collective mentalities are able to overcome the power of technology.

Keywords: *counter insurgency, lesson learned, process, strategy, taliban*

Introducere

Consider că o analiză cu privire la succesul sau eșecul unei acțiuni, fie ea individuală sau colectivă, este de dorit să fie făcută pe trei coordonate definitorii – contextul, procesul și *leadership*-ul actorilor statali –, urmărind cauzele declanșării acțiunii și apoi efectele apărute în timpul gestionării acesteia. În cazul Afganistanului, cred că analizele realizate imediat după retragerea forțelor de securitate, criticată de unii și susținută de alții, au o notă de subiectivism, pentru că imaginile oferite de mass media ne îndreaptă mai mult spre emoții și poate mai puțin spre rațiune.

Din postura de participant, în anul 2005, pentru șase luni, în *Operația Enduring Freedom* (OEF), o operație combatantă de contra-insurgență, condusă de SUA împotriva insurgenților talibani și al-Qaeda, desfășurată în principal în părțile de sud și de est ale țării, de-a lungul graniței cu Pakistanul, dar și din postura de cercetător, ca doctorand, al „fenomenului Afganistan”, între anii 2008-2010, mă văd nevoit să recunosc faptul că au fost și sunt momente în care ceea ce am susținut și am argumentat ca fiind nevoi reale ori acțiuni de succes s-au dovedit a fi percepții false ori greșeli de abordare strategică, ce au sporit costul acțiunii ori au creat condiții pentru succesul regimului taliban.

Doresc să subliniez faptul că orice opinie bazată pe informații și realități de moment, realizată de orice analist politic ori de securitate, este o construcție ce poate fi confirmată sau infirmată în teren, iar corectarea ei este o chestiune simplă de schimbare de abordare; în schimb, orice decizie politică presupune o asumare a riscului cu privire la succes sau eșec, dar mai ales a efectelor pe care cele două posibile situații le produc asupra celor conduși și mai ales asupra sorții politicianilor. În acest context, cred că ar trebui să vedem și personalitatea celor care au decis începerea conflictului, derularea operației de stabilizare și reconstrucție și mai ales ieșirea rapidă, după 20 de ani de prezență, din Afganistan.

Contextul declanșării acțiunilor din Afganistan

Acțiunile militare declanșate în 2001 în Afganistan au fost rezultat al atacurilor din 11 septembrie 2001, conduse de organizația teroristă al-Qaeda, sub conducerea lui Osama bin Laden, împotriva Statelor Unite ale Americii, în urma cărora și-au pierdut viața aproape 3

000 de oameni, și reprezintă formula politico-militară de răspuns adoptată de republicanul George W. Bush, cel care, în acel an, își începuse primul său mandat de președinte. Afganistanul era atunci o țară într-un conflict de mai bine de zece ani, iar regimul taliban, stabilit după anul 1992, era în conflict armat cu Alianța Nordului condusă de tadjikul Ahmad Shah Massoud, sprijinit de paștunul Hamid Karzai, originar din provincia Kandahar. Marea Britanie îl avea ca prim-ministru pe Tony Blair, lider al Partidului Laburist și un adept al politicii americane de extindere a liberalismului prin influența politică și militară. Rusia era condusă, încă de la finalul anului 2000, de către Vladimir Putin, cel care, din postura de prim-ministru, la finalul anului 1999, începea distrugerea fizică a orașului Grozni, fapt ce a pus capăt războiului de insurgență din Cecenia. NATO, ca alianță politico-militară, era în plin proces de extindere spre Est, ultimii membrii care au aderat fiind Polonia, Ungaria și Cehia. Uniunea Europeană, în urma semnării *Tratatului de la Nisa*, era într-un proces de modificare a structurii instituționale pentru a face față provocărilor noii extinderi. În fine, țările estice europene, foste state cu regim comunist – precum România, Bulgaria, Letonia, Lituania, Letonia, Slovacia și Slovenia –, se aflau în plin proces de pregătire a procesului de aderare la NATO, lucru ce se va realiza în 2004, iar țări precum Polonia, Ungaria, Cehia, Estonia, Letonia, Lituania, Slovenia și Slovacia se aflau și în procesul de pregătire a aderării la UE, eveniment ce va avea loc tot în anul 2004. Într-o frază, am putea spune că liderii politici de la acea vreme aveau motivația necesară de a se angaja într-un război global împotriva terorismului, dar și că aveau instrumentele necesare pentru a-l susține.

Operațiile militare, care s-au desfășurat în următorii 20 de ani, au debutat după ce președintele George W. Bush a declarat că „atacul a avut loc pe pământ american, dar a fost un atac asupra inimii și sufletului lumii civilizate. Lumea s-a reunit pentru a duce un război nou și diferit, primul și sperăm că singurul, din secolul XXI. Un război împotriva tuturor celor care caută să exporte teroarea și un război împotriva acelor guverne care îi susțin sau îi adăpostesc”¹.

Este interesant de observat și faptul că, în momentul declanșării operațiilor din Afganistan, la conducerea forțelor armate erau politicieni și generali dornici să ofere un răspuns militar la atacurile de pe teritoriul SUA. Donald Rumsfeld, Secretar al apărării SUA, o persoană cu experiență militară dobândită în tinerețe și cu experiență politică, inclusiv în domeniul apărării și al securității, a fost unul dintre artizanii strategiei de acțiune în teatrul de operații din Afganistan. Personajul cel mai important și care va marca modul în care va fi condusă acțiunea militară a fost generalul Tommy Franks, un texan care avea o relație specială cu președintele George Bush și care, se poate spune, prin acceptul de a pregăti operația de atacare a Irakului, a avut și o contribuție la nereușita acțiunii de înfrângere a talibanilor. Nu voi face referiri la ceilalți miniștrii ai apărării ori la șefii ai statelor majore generale ale Marii Britanii ori ale altor țări care vor participa la conflict pentru că deciziile nu le-au aparținut lor, ci prim-miniștrilor.

Interesant a fost procesul de angajare a forțelor armate americane și ale partenerilor de coaliție. Prima reacție importantă a fost aceea a Consiliului NATO, care a propus SUA activarea Articolului 5 al Tratatului, cel al acțiunii militare. A doua reacție interesantă a fost aceea a președintelui Vladimir Putin, care a oferit sprijin militar SUA în războiul împotriva talibanilor. De asemenea, este de apreciat rapiditatea cu care, în perioada octombrie-decembrie 2001, state precum Marea Britanie, Italia, Franța, Olanda, Germania și Polonia au

¹ ***, *The Global War on Terrorism: The First 100 Days*, disponibil la <https://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/wh/6947.htm>, 11.10.2001, accesat la 09.01.2022.

decis dislocarea de forțe armate, deși nu exista o declarație de război, ci doar o condamnare a atacurilor din 11 septembrie de către Consiliul de Securitate al ONU².

Fără a intra într-o detaliere a operațiilor militare, este necesar de subliniat faptul că Afganistanul a creat primul cadru necesar pentru a declanșa un conflict militar pe teritoriul unui stat fără ca statele participante să se considere în stare de război, atât în interior cât și în relația cu statul respectiv, precedent care va crea oportunitatea pentru declanșarea conflictului din Irak din anul 2003. Ceea ce a legitimat întreaga acțiune politică și militară a fost *Decizia numărul 1386, din 20 decembrie 2001*, a Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite, de a crea Forța de Asistență pentru Securitate din Afganistan (ISAF), scopul fiind acela de a sprijini crearea unui nou guvern și de a restabili situația de securitate din Afganistan³.

Astfel, până în anul 2006, vor exista două operații militare: una condusă din Kabul și care a constat în acțiuni internaționale, conduse în general de către NATO cu scop de reconstrucție, și cea condusă de SUA și care a avut ca principal scop distrugerea insurgenței talibane.

Erori ale misiunii

Voi menționa unele evenimente și decizii pe care eu le consider a fi eronate și care au influențat acțiunile militare. În anul 2003, deși conflictul din Afganistan nu era nici pe departe rezolvat, SUA au decis să intervină în Irak și să reducă efortul militar și financiar destinat contra-insurgenței. Într-o asemenea situație, s-au produs schimbări radicale. Prima a constat în faptul că forțele armate SUA care luptau împotriva insurgenței au fost reduse, pentru că atât președintele George Bush cât și secretarul apărării Donald Rumsfeld au considerat că operațiile majore nu mai sunt necesare iar acțiunile pot fi desfășurate de NATO. Este adevărat că pachetele de forțe NATO vor crește de la câteva mii la mai mult de 65 000⁴, că finanțarea programelor de reconstrucție oferită de SUA va crește, dar se va reduce ceea ce era cel mai important: contra-insurgența. Reducerea numărului de militari americani și înlocuirea acestora în arii de operații cu cei britanici, canadieni ori de alte națiuni au slăbit operațiile, pentru că atât coeziunea acțiunii cât și cooperarea cu forțele afgane era mult diferită.

Voi exemplifica cu câteva date din experiența mea din Kandahar, din 2005, subliniind faptul că americanii aveau o mare predispoziție de a angaja acțiuni militare ofensive, de curățare a zonelor și de transfer a acestora către cei din forțele de coaliție, comparativ cu acțiunile membrilor NATO care aveau tendința clar defensivă, de protejare a unor arii pe care le considerau esențiale și de reconstrucție a acelor arii. Mai mult, forțele armate care acționau în cadrul ISAF aveau o serie de interdicții de acțiune date de ordinele naționale, care reduceau atât acțiunile de luptă cât și pe cele de prezență permanentă, inclusiv noaptea, în ariile de responsabilitate. Forțele NATO aveau mandat să realizeze dezarmarea milițiilor talibane, reformarea sistemului de justiție, instruirea forțelor armate și ale poliției afgane, asigurarea securității alegerilor și asigurarea sprijinirii acțiunilor îndreptate împotriva industriei narcoticelor.

Deși NATO a desfășurat anterior, în Balcani, misiuni de stabilizare și reconstrucție, misiunea asumată în Afganistan era mult mai dificilă deoarece insurgenții talibani și membrii

² ***, *United Nations Security Council Resolution 1368*, 12.11.2001, disponibilă la <https://artsandculture.google.com/entity/united-nations-security-council-resolution-1368/m0cc6sx3?hl=en>, accesat, 18.01.2022

³ ***, *Resolution 1386 (2001) / adopted by the Security Council at its 4443rd meeting, on 20 December 2001*, disponibilă pe <https://digitallibrary.un.org/record/454998>, accesat la 18.01.2022

⁴ ***, *An International Mission*, disponibil la [https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan/August 8, 2003](https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan/August%202003), (accesat 18.01.2022)

al-Qaeda opuneau o rezistență puternică, iar Afganistanul nu dispunea de un guvern central care să funcționeze eficient și care să asigure sprijin în punerea în practică a liniilor de efort.

În acel context, s-au experimentat o serie de strategii pornind de la planificare și execuție centralizată, inefficientă din cauza corupției, continuând cu acțiuni descentralizate, lipsite de coerență și cu efecte minime, până la strategia consacrată ca fiind cea mai bună, planificarea centralizată, dar cu finanțare și execuție descentralizată, urmărindu-se ca fondurile să nu mai poată fi atât de ușor deturnate de la obiective. Principala problemă a rămas lupta împotriva talibanilor, iar în acest caz unii dintre aliați au ezitat, susținând că aceste operații combatante sunt în sarcina OEF, iar rezoluția ONU prin care se autorizează ISAF solicita desfășurarea doar a misiunilor de stabilizare și că, în această situație, aliații nu dispuneau de forțele necesare pentru îndeplinirea sarcinilor legate de contra-insurgență și de lupta împotriva terorismului⁵.

Procesul politico-militar din Afganistan până la retragerea forțelor

În condițiile în care, în 2003, nu exista un grad mare de coeziune între aliați cu privire la strategia pentru stabilizarea Afganistanului, declanșarea războiului din Irak a redus și mai mult unitatea politică și militară a aliaților și a împărțit alianța între susținătorii SUA și cei care s-au simțit izolați de acțiunea acestora. Așa cum sublinia Secretarul apărării, Donald Rumsfeld, după anul 2003, se creiona o Nouă Europă: cea din est – formată din țările nou aderente la NATO, Polonia, România, Letonia, Lituania și Estonia, fidele SUA, care erau prezente aproape necondiționat atât în Afganistan și Irak – și o Europă a statelor vestice, majoritatea membre ale Uniunii Europene și care criticau deciziile SUA sau condiționau aportul militar și financiar în raport cu strategiile lor naționale⁶.

Din cauza creșterii numărului actelor de violență care au izbucnit în anii următori, atât comandanții forțelor NATO cât și cei ai forțelor SUA au ajuns la concluzia că numărul militarilor dislocați în Afganistan trebuie suplimentat pentru a permite stabilizarea sectorului sudic⁷. Statele aliate, în special SUA, care aveau trupe în zonele cu grad mare de pericol din Afganistan, în special zona de sud, continuau să critice țările membre care nu doreau să trimită trupe în Afganistan sau care, deși le trimiseseră, nu erau dislocate în zonele în care talibanii acționau extrem de activi⁸.

Lipsa de congruență în acțiunea militară a fost subliniată în septembrie 2008, la o audiere desfășurată în fața Comisiei pentru servicii militare a Senatului american, de Secretarul apărării, Robert Gates, care declara faptul că el consideră că încă mai există întrebări legate de eficacitatea existenței a două linii de comandă⁹, subliniind faptul că a luat în calcul realizarea unui plan referitor la plasarea trupelor americane, inclusiv a celor care desfășoară misiuni de contra-insurgență, în cadrul OEF, sub comanda generalului McKiernan, comandantul ISAF.

Sinergia celor două operații a oferit rezultate mai ales în perioada 2009-2010, sub comanda generalului american Stanley McCrystal, numit comandant de către noul președinte al SUA, Barack Obama, pentru că a flexibilizat desfășurarea forțelor americane pe întreg

⁵ Judy Dempsey & David S. Cloud, „European Balking at New Afghan Role. Interviews of European officials, September 2005-February 2006”, in *New York Times*, 14. 09.2006, disponibil la <https://www.nytimes.com/2005/09/14/world/europe/europeans-balking-at-new-afghan-role.html>, accesat la 19.01.2022.

⁶ cf. <https://www.rferl.org/a/1102012.html>, 24.01.2003, accesat la 19.01.2022)

⁷ ***, *ISAF's Strategic Vision, NATO Summit*, Bucharest, 2-4 aprilie 2008, disponibil la http://www.summitbucharest.ro/en/doc/doc_201.html, 03.04.2008, accesat 19.01.2022

⁸ Paul Gallis, „NATO in Afganistan: A Test of the Transatlantic Alliance”, în *The Quarterly Journal*, Fall 2007, p. 15, disponibil la http://connections-qj.org/system/files/06.3.02_gallis.pdf, accesat 19.01.2022

⁹ Cf. <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=18195340&t=1644408718046>, accesat 19.01.2022

teatrul de operații, dar mai ales pentru că s-a abordat o strategie de cucerire a minții și inimilor populației afgane.

Dacă problema unificării misiunilor militare s-a realizat la un anumit grad de eficiență, adică s-a trecut de la căutarea și distrugerea talibanilor la dialogul cu populația, la câștigarea încrederii acestora în guvernarea democratică, dar mai ales la asigurarea unui proces amplu de reconstrucție, nu se poate afirma același lucru și despre unitatea de viziune politică și de reconstrucție a statului afgan a tuturor statelor angajate în acest proces. Germania considera că reconstrucția este prioritară; Olanda considera că scopul ISAF era de a asigura un mediu stabil și sigur pentru operațiile de reconstrucție, într-un efort concentrat pentru a atrage toate țările vecine cu Afganistanul, în principal Pakistanul, India și Iranul; Franța opta pentru misiuni de luptă și stabilizare; SUA, Marea Britanie și Canada militau pentru un mandat amplu, convinse fiind că în Afganistan trebuie trimise trupe combatante, trebuie menținute echipele de reconstrucție în zonele cele mai instabile din țară și trebuie desfășurate acțiuni militare agresive împotriva talibanilor¹⁰. Oficialii americani considerau că ISAF trebuie să îndeplinească întreg spectrul de sarcini, de la cel mai mic nivel (respectiv, operații de menținere a păcii) până la operații combatante executate împotriva talibanilor și a lorzilor războiului, iar misiunile militarilor americani din cadrul OEF să fie doar cele de combatere a terorismului și a grupării al-Qaeda.

Este necesar de subliniat faptul că acțiunile la care erau solicitați să participe militarii aliați erau planificate în baza unei strategii a războiului bazat pe rețea și a celui bazat pe efecte, în sensul în care scopul principal nu era distrugerea adversarului, ci distanțarea acestuia față de sprijinul populației. Strategia aborda două dimensiuni: cea *tactic-geografică*, adică cucerirea ariei de operații și curățirea de adversari, menținerea sub control a acelei zone, prin forțele de securitate, aliate ori autohtone, adică prin acțiuni combatante OEF și ISAF și, apoi, în faza de reconstrucție, prin efortul financiar american și aliat; *acțiunea strategică*, pe patru linii de efort: prima direcție fiind aceea de securizare a întregii țări, prin distrugerea rețelelor teroriste și a grupărilor talibane, a doua direcție era reconstrucția forțelor de securitate, adică a forțelor de poliție și forțelor armate, a treia era sprijinirea formării și implementării bunei guvernări, prin alegeri libere, iar a patra era sprijinirea dezvoltării economice și sociale¹¹.

Percepția pe care am avut-o în dialogul cu colegii americani, în anul 2008, la USAWC, era faptul că toate aceste linii de efort au fost concepute într-o abordare comprehensivă, în sensul în care ele se desfășurau în paralel, în relație directă cu guvernul afgan, iar actorii implicați erau SUA (cu cel mai mare efort militar și financiar), NATO (cu cel mai mare aport în dezvoltarea forțelor de securitate) și UE (cu cel mai mare aport în dezvoltarea bunei guvernări și în dezvoltarea economică).

Perioada dintre anii 2009-2017, când la conducerea SUA s-a aflat președintele Barack Obama, a fost una marcată de tendința de reducere a prezenței militarilor, atât în Irak, unde misiunea se va încheia în anul 2010, cât și în Afganistan, accentul fiind transferat de pe acțiuni de luptă, pe instruirea și dotarea forțelor armate și de poliție și pe reconstrucția infrastructurii, politică mult dorită și de guvernele statelor membre NATO. Mai mult, războiul ruso-georgian din anul 2008 și anexarea de către Rusia a Peninsulei Crimeea, din anul 2014, au îndreptat atenția statelor NATO spre nevoia efortului de reformare, dotare și instruire a forțelor armate pentru un conflict clasic, pentru că anii de prezență în operații de stabilizare și reconstrucție influențaseră negativ capacitatea de luptă.

Efortul din Afganistan a fost mult redus, iar din ianuarie 2015 NATO a lansat *Misiunea Resolute Support* (RSM), care avea drept scop instruirea, consilierea și acordarea de

¹⁰ Vasile Roman, Emil Victor Chețe, Constantin Popescu, *Acțiuni și efecte interagenții în situații de criză și de conflict*, Editura Academiei Forțelor Terestre, Sibiu, 2012, p. 105.

¹¹ *Ibidem*, p. 165.

asistență forțelor naționale afgane de securitate și apărare și nu mai presupunea angajarea aliaților în lupte contra insurgenților, fiind considerată o misiune necombatantă¹². Președintele Donald Trump, ales în anul 2017, a fost cel care a decis și a influențat decizia țărilor membre NATO să pregătească un calendar al retragerii forțelor armate și a încetării procesului de stabilizare a Afganistanului, decizie ce a fost implementată în anul 2021 de către noul președinte, Joe Biden.

Concluziile unor lecții învățate

Subliniind încă o dată faptul că analiza post-factum are o notă de subiectivitate, îmi permit să enunț câteva idei despre ceea ce s-a dorit și ce a rezultat din prezența occidentalilor în Afganistan. Prima considerație este aceea că americanii au fost convinși că acțiunea din Afganistan va fi una de scurtă durată și că, pornind de la experiența câștigată în procesul de reconstrucție a statelor din fosta Iugoslavie, și societatea afgană poate fi reconstruită. Americanii și aliații NATO nu au luat în calcul diferența culturală dintre o țară europeană, cu popoare cu forme clasice de organizare politică, și poporul afgan, cu o cultură mult diferită, cu organizare tribală și cu o memorie de lungă durată a conflictului.

A doua considerație este aceea a duplicității comportamentale a populației pentru a-și asigura supraviețuirea, în sensul în care tinerii care s-au înrolat în armata sau în poliția afgană nu au făcut-o pentru că au crezut în democrație, ci pentru că au identificat o formulă de garantare a securității propriilor familii. Dovada faptului că acest lucru nu a fost înțeles de către occidentali a apărut odată cu retragerea forțelor NATO, când atât militarii cât și polițiștii au dezertat ori s-au aliat cu talibanii.

O a treia considerație: reconstrucția ori dezvoltarea infrastructurii nu a fost o dorință a populației, cel puțin în părțile de sud și sud-est ale Afganistanului, ci mai mult o dorință de câștig a contractorilor americani. Am avut ocazia să mi se demonstreze, în anul 2008, la Colegiul de Război al Forțelor Terestre SUA, de către un profesor de economie, că la un dolar pe care guvernul SUA îl investea în Afganistan, doar douăzeci și cinci de cenți rămâneau acolo, diferența întorcându-se în buzunarul companiilor implicate. Atât politicienii americani, deținătorii companiilor private, cât și militarii de rang înalt au văzut în războiul din Afganistan o oportunitate de a-și dezvolta afaceri și cariere. Aceasta se poate observa și din faptul că nu a existat un control al guvernului afgan asupra granițelor și implicit nici asupra bunurilor care au intrat sau au ieșit din Afganistan și care nu au fost supuse taxelor vamale.

A patra considerație este faptul că SUA au acționat într-un mod egoist, în primul rând prin angajarea, la o distanță de doi ani după intervenția din Afganistan, a majorității resurselor militare în Irak și prin faptul că au considerat NATO ca pe o organizație complementară în acțiunea ei militară și UE, ca pe una complementară financiar în acțiunea de reconstrucție, beneficiile materiale neîmpărțindu-le cu membrii acestor instituții.

O ultimă considerație vizează politica internă din Afganistan și modul defectuos în care au fost construite relațiile dintre populația paștună, din rândul căreia provin talibanii, și populația din proximitatea Kabulului, de etnie tadjikă. În experiențele mele din Afganistan, din anii 2005 și 2010, am constatat că majoritatea consilierilor antropologi de pe lângă generalii americani, persoane care imigraseră în SUA cu mult înainte de conflict, erau de origine tadjikă ori uzbekă și aveau o aversiune clară față de populația paștună.

Continuând cu abordarea lecțiilor învățate în acești douăzeci de ani, cred că ele sunt pe trei domenii distincte: strategic, operativ și tactic.

¹² ***, *Resolute Support Mission in Afghanistan (2015-2021)*, disponibil la https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm, accesat 19.01.2022

Strategic, consider că SUA a comis o mare eroare atunci când s-a angajat concomitent în două conflicte militare. NATO a comis o greșeală strategică atunci când a asumat un angajament de participare fără a realiza unitatea de viziune și de acțiune pentru acel angajament.

Din punct de vedere *operativ*, consider că una dintre problemele fundamentale care au dus la eșecul acțiunilor a fost abordarea națională a zonelor de responsabilitate. Astfel, s-a putut constata că modul de abordare a operațiilor de contra-insurgență, modul de instruire a forțelor de securitate și politica de reconstrucție a infrastructurii au fost diferite de la americani la britanici, de la germani la francezi, de la canadieni la australieni ori de la olandezi la români, ceea ce a făcut ca și rezultatele să fie sub așteptări.

Din perspectivă *tactică*, consider că este important de subliniat faptul că, deși operația din Afganistan poate fi considerată una nereușită, infrastructura construită rămâne un beneficiu pentru populație, iar dacă luăm în considerare faptul că fiecare militar, indiferent de națiunea din care face parte, crede și știe că el și-a făcut datoria, că sacrificiul suprem al camarazilor a adus, măcar pentru moment, o minimă stare de securitate pentru populație, atunci putem spune că misiunea a fost un succes.

Bibliografie

DEMPSEY, Judy & CLOUD, David S., „European Balking at New Afghan Role. Interviews of European officials, September 2005-February 2006”, in *New York Times*, 14. 09.2006, disponibil la <https://www.nytimes.com>.

GALLIS, Paul, „NATO in Afganistan: A Test of the Transatlantic Alliance”, în *The Quarterly Journal*, Fall 2007 disponibil la <http://connections-qj.org>.

ROMAN, Vasile; CHEȚE, Emil Victor; POPESCU, Constantin, *Acțiuni și efecte interagenții în situații de criză și de conflict*, Editura Academiei Forțelor Terestre, Sibiu, 2012.

***, *An International Mission*, disponibil la <https://www.cfr.org>.

***, *ISAF's Strategic Vision, NATO Summit*, Bucharest, 2-4 aprilie 2008, disponibil la <http://www.summitbucharest.ro>.

***, *Resolute Support Mission in Afghanistan (2015-2021)*, disponibil la <https://www.nato.int>.

***, *Resolution 1386 (2001) / adopted by the Security Council at its 4443rd meeting, on 20 December 2001*, disponibilă pe <https://digitallibrary.un.org>.

***, *The Global War on Terrorism: The First 100 Days*, disponibil la www.2001-2009.state.gov.

***, *United Nations Security Council Resolution 1368*, 12.11.2001, disponibilă la <https://artsandculture.google.com>.